

میرگه‌ها ئه‌رده‌لان

د په‌رتووکا شه‌ره‌فخانی به‌دلپیسیدا

■ نەژادى مىريىن ئەردەلان:

«د گۆتن (روايات) و دەنگوباسىن حاكمين كوردستانى و نقيسينيىن ئەتابكيىن لۇرستانيدا ل دۆر نەژادى حاكمين ئەردەلانى ھاتىيەدىكارن كو ئەو ژ كورين واليىن دياربە كرۈنە و د بنەرەندا دگەھنە (سلاثلهم) ئەھمەدى كورى مەروانى ... ب ئەقى رەنگى كو كەسەك ھەبوو دگۆتنى بابا ئەردەلان، ناقبرى ماوھىيەكى ل ناق تىرا گۆران يى ژىاي و ل دووماھىيا دەولەتا جەنگىزى شىايە دەستى خۇ دابنىتە سەر ويلايەتا شەھرەزورى».

ب ئەقى رەنگى شەھرەفخانى بەدلىسى رۇناھىيى دەھتە سەر نەژادى بنەمالەيا مىرۈن مىرگەھا ئەردەلان كو دزقنەقە بۇ بنەمالەيا مەروانىيان ئەويىن ل چەرخى ئىسلامى دەولەتەكا بەيز ل باكوورى كوردستانى دامەزراندى و پايتەختى ئەوئ ميافارقىن و دياربە كر بووبنە. ھەرۈسە ديار دىت كو شەھرەفخان ھەتا رادەبەكى ئەف بۇچوونە پەسەند كرىيە، چونكى ئەوى چ بۇچوونىن دى ل دۆر نەژادى بنەمالەيا مىريىن ئەردەلان باس نەكرىنە و ديارە ئەقە بۇچوونا ئىكانە بىت ل دۆر نەژادى ئەقى بنەمالەيى.

”
**حاكمين كوردستانى
داخووزا سەلتەنەت و
سەربخويى نەكرىنە، لى
گۆتارا ئەينىيان ب ناقى
ئەوان بوون و پارە ب
ناقى خوە چىكرىنە**“

شەھرەفخانى بەدلىسى دەمى ل پشكا دوويى باسى مىرگەھىن سەردەمى خوە دكەت كو ھەتا ئەوى سەردەمى ھىشتا ئاقا و جىگىر بوون ل پشكەھىيا ئەوئ دىبىزىت: «حاكمين كوردستانى داخووزا سەلتەنەت و سەربخويى نەكرىنە، لى گۆتارا ئەينىيان ب ناقى ئەوان بوون و پارە ب ناقى خوە چىكرىنە».

ل ئەقى پشكى مىر شەھرەفخان باسى ئەوان مىرگەھان دكەت ئەويىن خودانشيان و بەيز و ب مىرگەھىن مەزنىن كوردستانى دەينەنىاسىن، ئەق مىرگەھە نىمچەدەولەت بوون و گۆتارا ئەينىيى و پارە ب ناقى ئەوان مىران د ھاتنەلەيدان. ھەرۈسە باسى دامەزرىنەر و دەستەھلاتدارىن ئەقان مىرگەھان كرىيە. شەھرەفخان ناقى پىنج مىرگەھان دەينىت و شىرۇقە دكەت و زانىارىيان ل دۆر ئەوان دەھت. ئەو مىرگەھ ژ برىتئىنە ژ: (ئەردەلان، ھەكارى، ئامىدى، جىزىرە و حسنكىف). ئىكەم مىرگەھا شەھرەفخان باس دكەت مىرگەھا ئەردەلانە.

«ل بىرھىنانا حاكمين ئەردەلان»

شەھرەفخانى بەدلىسى ناقونىشانى «ل بىرھىنانا حاكمين ئەردەلان» ل دەستپىكا پشكا مىرگەھا ئەردەلان دنقىسىت. ل ئەقىرى دى باسى دارشتنا پلانا پەرتووكى ژ لايى مىر شەھرەفخانقە كەين، ئەو ژى كو ئىكەم مىرگەھ شەھرەفخان باس لىكەت مىرگەھا ئەردەلانە و ئەقە ئەوئ چەندى دسەلمىنىت كو ئەق مىرگەھە چ ل سەر دەمى ئەوى يان يىن باب و باپىرۈن ئەوى، واتە ل چەرخى شازدەيى، ب ئىك ژ مەزنترىن مىرگەھىن كوردى دەھتە ھەژمارتن. مىرگەھا ئەردەلان رۇلەكى ئىكجار مەزن ل باشوور و ناقەراستا كوردستانا مەزن ھەبوو. شەھرەفخان ل دەمى باسى ئەقى مىرگەھى دكەت ئەقان زانىارىيان باس دكەت:

■ ميريپن ئەردەلان:

شەرەفخان د ئەقى بابەتيدا باسى ميريپن مېرگەھا ئەردەلان دكەت و ناقى (۱۷) ميران دەھىنت و باسى ھندەك ژ ئەوان دكەت و ھندەكان ژى باس ناكەت. شەرەفخان دىبىزىت: ئەو ب تىنى دئ ئەوان زانىاريپان نقيسىت يىن كو بشىت پشتراست بكەت و دروست بن و چ گومان تپدا نەبن. ب ئەقى رەنگى زانىاريپن ئەوى گومان ل سەر ھەبن نانقيسىت و باس ناكەت ئەو مېر ژى ئەقەنە:

۱. بابا ئەردەلان: «دامەزرىنەرئ مېرگەھا ئەردەلان»-ە.
۲. كلول كورئ بابا ئەردەلان: «ب تىنى ناقى ئەوى ھاتىيە».
۳. خضر كورئ كلؤل: «ب تىنى ناقى ئەوى ھاتىيە».
۴. الياس كورئ خضر: «ب تىنى ناقى ئەوى ھاتىيە».
۵. خضر كورئ الياس: «ب تىنى ناقى ئەوى ھاتىيە».
۶. حسن كورئ خضر: «ب تىنى ناقى ئەوى ھاتىيە».
۷. بابلو كورئ حسن: «ب تىنى ناقى ئەوى ھاتىيە».
۸. منذر كورئ بابلو: «ب تىنى ناقى ئەوى ھاتىيە».
۹. مأمون كورئ منذر: شەرەفخان باسى ئەقى ميري دكەت و دىبىزىت: «بۇ ماوھىكە كى درىژ ب شىوھكى سەربخۇ دەستھەلات كرىيە...». پشتى مرنا ئەوى سى كور ل پشست خۇ ھىلاينە، ئەوژى: بىكە بەگ، سرخاب بەگ، محمد بەگ.
۱۰. بىكە بەگ كورئ مأمون بەگ: ئەقى ميري بۇ ماوھىي (۴۲) سالان دەستھەلات ل دەقەرىپن «زلم، تغسوا، شميران، ھاور، سلیمان، راودان، گل عنبر» كرىيە و ل ھندەك پارچەيىن دىپن ئەقى مېرگەھى براپىن ئەوى دەستھەلات لى دكر.
۱۱. مأمون بەگ كورئ بىكە بەگ: ميري شەرەفخان دىبىزىت پشتى سالەكى ژ دەستھەلاتا ئەوى سولتانى ئوسمانى (سلیمان خان) ى ھەوھكا لەشكرى ب

سەرپەرشىيا ميري بەھدىنان (سولتان حسين) ى و ب پشكدارىيا ھندەك ميريپن دىپن كوردان قريكرە سەر مېرگەھا ئەردەلان. پشتى مأمون بەگ ل كەلا زلمى ھاتىيە دۇرپىچكرن و پشتى شەرەكى دژوار نەچار بوو خوھ رادەست بكەت و ئەوان ژى ئىكسەر ئەو رەوانەى پايتەختى سولتانى كر، لى پشتى دەمەكى سولتانى زانى كو ميري مأمون يى بىگونەھە لەورا سولتانى فەرمانەك دەرئىخست و ميري مأمون، كرە واليى سنجقا حله، ب شىوازى، تەمليك، كو ل ئەوى سەردەمى ئەو سەنجق سەر ب ئىالەتا بەغداده بوو. شەرەفخان دىبىزىت، ھەتا ئەقى سالى -ئانكو ساللا ۱۰۹۶-۱۰۹۷- ھىشتا مأمون بەگ واليى ئەقى سنجقى بوويە و دەستھەلات لىدكر. سولتانى براپن مأمون بەگى (ئىسماعيل) ژى كرە بەرپرسى سنجقا سەروجك. شەرەفخان دىبىزىت: پشتى كو ئەق كاودانە ل مېرگەھا ئەردەلان ب سەرئ ميري مأمون بەگى ھاتىن، مامى ئەوى (مير سرخاب) ى عەردى ل بن دەستھەلاتا ميري مأمونىقە، كرە بن دەستھەلاتا خۇقە،

ئەو دەقەرپن (مير سرخاب) ى دەستھەلات لى كرى برىتى بوون ژ: «لوى، مشىلە، مەھران، تنورە، كلوس، نشكاش». (مير سرخاب) ى ئالىگرىيا خوھ بو شاھى سەفەوى شاھ تەماسىنى راگەھاند.

بەرئووكا بىرھاتىن مەئموون بەگ كورئ بىكە بەگى

۱۲. سرخاب بهگ کورئ مأمون کورئ منذر: شرفخان بهدلیسی دەمی باسی ئەقی میرئ دکەت سی زانیارییان ددەت، ئەو ژئ:

أ. میر سرخاب شیا د ماوهیی دەستهلانا خوهدا جارەکا دی هەمی عەردئ میرگەها ئەردەلان بکەتە بن دەستی خوهقە و ئیکگرتنا میرگەها ئەردەلان جارەکا دی ب زفرینتەقە، و شیا دەستی خوه دانینتە سەر دەقەریین برازایی خوه مأمون بەگی ژیفە. د هەمان دەمدا شیا ئەو دەقەریین میرگەها ئەردەلان کو برایی ئەوی محمد بەگی دەستهلانا لئ دکر ژئ ب بن دەستی برایی خو بهینتەدەر. کەلا زلم پایتەختی میرگەها ئەردەلانی بوو.

ب. رۆلی میر سرخابی بهیزکرنا په یوهندییا میرگەها ئەردەلان ل گەل شاهئ سەفەوی نهماسبی، ئەو ژئ بو ئەوی کاودانی دزفریت دەمی برایی شاهئ (القاص میرزا) ل ساللا ۱۵۴۹ئ ئالایی یاخیبوئی ل دژئ برایی خوه بلندکری و چوووه ئیستانبولئ، لئ پشتی دەمەکی کیم (القاص میرزا) داخواز ژ میر سرخاب کر کو رۆلی خوه بو زفراندنا ئەوی بو ولایەتا شیروانی ل ئیرانی بگریت و ژبەر په یوهندیین میر سرخابی یین بهیز ل گەل شاهئ سەفەوی (القاص میرزا) زفریقە ئیرانی، لئ شاهئ سەفەوی برایی خوه گرت و کرە د زیندانیقە. هەر چاوا بیت ب پیکا ئەقی کاری میر سرخاب گەلەک نیزیکی شاهئ سەفەوی بوو هەتا ئەوی رادەئ کو شاهئ سەفەوی کوژمئ (۱۰۰۰) تومان بو میرگەها ئەردەلان تەرخان کرن کو هەر سال بو بهیتە مەزاختن.

ج. میر سرخابی (۶۷) سالان حوکمرانی ل میرگەها ئەردەلان کرییه و پشتی مری (۱۱) کور ل پشت خوه هیلاینه ئەو ژئ: «حەسەن، ئسکەندەر، سولتان عەلی، یه عەقوب، بەهرام، بساط، زولفەقار، ئسلمش، شەهوار، ساور و قاسم».

۱۳. محمد بەگ کورئ مأمون بەگ: زانیارییا ژ هەمییی گزنگتر شەرەفخان ل دۆر ئەقی میرئ دەهینیت ئەوه کو ژ ئەگەرئ شەری د ناڤهرا محەمەد بەگی و برایی ئەوی ل سەر دەستهلانا میرگەها ئەردەلان دەولەتا ئوسمانی شیا ل ساللا ۱۵۶۱ دەقەرا شەهرزورئ ب ئیکجاری بکەتە بن دەستهلانا خوهقە و ب شیوهکی ئیکسەر ب کارگیرییا دەولەتا ئوسمانیقە هاتەگریدان و ژ ئەوئ سالی دەقەرا شەهرزور ب ئیک ژ ویلایهتین دەولەتا ئوسمانی هاتە هەژمارتن. شەرەفخان ب ئەقی رەنگی باسی ئەقی رویدانی دکەت: پشتی بابئ محەمەد بەگی مری، محەمەد بەگ هەندەک دەقەر ژ بارا خو ژ میرگەها ئەردەلانی وەرگرتن و حوکمرانی لئ دکر ئەو دەقەر ژئ ئەقە بوون (سروجک، قراطاق، شەهرازار، ئالان، دمهرا)، لئ میر محەمەد ب ئەقی چەندی رازی نەبوو و دقیا هەمی ئەردئ میرگەها ئەردەلان بکەتە بن دەستی خوهقە، ژ بەر ئەقی چەندی داخوازا هاریکاریی ژ سولتانی ئوسمانی کر و سولتانی فەرمان بو میرئ بەغدا (عوسمان پاشا) ی هنارت کو لەشکەرەکی چئیکەت و میرئ کوردان ژئ پشکداریی ئیدا بکەن داکو میرگەها ئەردەلان کونترۆل بکەن، لئ پشتی دۆریچا کەلا زلم ژ لایی (عوسمان پاشا) یقە، ئەو نەشیا کەلئ بگریت و ل ئەوی دەمی گولەکا تەنگی ب میر محەمەدی دکەقیت و دەیتە کوشتن، و وەسا لەشکەرئ ئوسمانی نەشیا کەلا زلم کونترۆل بکەت نەخاسمە کو شاهئ سەفەوی لەشکەرەک قریکر داکو د هاوارا ئەو کەسین هاتینە دۆریچکرن یچیت. شەرەفخان د بەردەوامییا باسکرنا ئەقان کاوداناندا دیژیت: پشتی دۆریچکرنا ئەو کەسین د کەلا زلمقە و پشتی قەکیشانا لەشکەرئ ئوسمانی ئەوان خو ئانکو: ئەو کەسین کو هاتینە دۆریچکرن ژ کەلئ قەکیشا و دوبرکەفتن، لەورا (عەسمان پاشا) ی ئەق چەندە بو خوه ب دەلیقە دیت و ل ساللا ۱۵۶۱ دەستی خو دانا سەر دەقەرا شەهرزور و کەلا زلم. ژ ئەوی دەمیقە ئیدی دەقەرا شەهرزور بو ئیک ژ ویلایهتین دەولەتا ئوسمانی.

۱۴. سولتان عهلی به گئی کورئ سرخاب: ئەقی میری دهستههلاتا میرگهها ئهردهلان پشتی مرنا بابئ خوه وهرگرت و دهستههلاتا ئهوی ب تنئ (۳) سالان قه کئشا. پشتی مری دوو کورئین بچویک ل پشت خوه هیلان، ئهوزئ: تهیموورخان و ههلۆخان.

۱۵. بساط کورئ سرخاب بهگ: دهستههلاتا میرگهها ئهردهلان پشتی مرنا سولتان عهلی وهرگرت، لئ کورئین سولتان عهلی رازینهبوون ب ئەقی چهندی و کومهکا ههویین لهشکهری، ب هاریکاریا شاهئ سهفهوی ئیسماعیلی دووی هینانه سهر میرگهها ئهردهلان. ئەق چهنده یا بهردهوام بو ههتا مرنا به ساتی.

۱۶. تهیموورخان کورئ سولتان عهلی: شهرفخان دبئژیت: پشتی مرنا به ساتی برازایی ئهوی تهیموورخان دهستههلات ل میرگهها ئهردهلان کر. تشتی بالکیش د ژيانا ئەقی میریدا ئهو بوو کو ل ساللا ۱۵۸۰ یئ ملکچیا (ولاء) خوه بو سولتانئ ئوسمانی مورادخانئ راگههاند. ژبهر ئەقی چهندی سولتانئ ئوسمانی کۆژمئ (۱۰۰۰۰۰) اقجه سالانه بو میرگهها ئهردهلان مهزاختن. و گهلهک عهردئین دی دانه ئهوی و کورئین ئهوی، وهکی دهقرئین: (سنه، حسن ئاباد، قزلجه قلعه-کهلا سور) وهک سنجق دانه کورئ ئهوی یئ مهزن (سولتان عهلی)، و دهقرا (قرهطاغ) بو کورئ ئهوی (بوداق)، و دهقرا (مهراڤ) بو کورئ ئهوی یئ دی (مرادی)، و دهقرا (شههبازار) بو کورئ ئهوی یئ بچویک. سههرای ئەقی چهندی ویلایهتا دینور ئهوا ل ئهوی دهمی سهر ب (قزلباش) قه ب ب میرگهها ئهردهلانقه گرئدا. سولتانئ ئوسمانی ناسناقئ (پاشا) دا ئهوی. شهرفخان درئزایی ددهته ئاخفتنئ خوه و دبئژیت: لئ پشتی ئەقی چهندی تهیموورخان خوه گهلهک مهزن دیت و ههزا سهبرخوئ ل دهق پهیدا بوو، ژ بهر ئەقی چهندی جار دا چیته پال دهولهتا ئوسمانی و جار دا پشتهقانییا دهولهتا سهفهوی کهت و گهلهک جارن شهردبه سهر عهردئین جیرانئین خوه. ئهو جارهکئ ب دهستی کورئ عومه بهگئ کهلهووری و شاه

ویردی حاکمئ لورستانئ هاته ئیخسیرکن، لئ هاته ئازادکرن و زقری سهر ملکئ خوه. پشتی دهمهکئ کیم تهیموورخان د شهههکیدال گهل حاکمئ زرین کمر (دولت یار سیاھئ منصورئ) ل ساللا ۱۵۸۹ هاته کوشتن.

۱۷. ههلۆخان کورئ سولتان عهلی کورئ سرخاب: دووماهیک میرئ شهرفخان، ژ بنهمالهیا میرئین ئهردهلان باس دکهت میر ههلۆخانه

کو دبیته

برایئ میر

تهیموورخانئ،

شهرفخان

دبئژیت:

ئەقی میری

ملکهچیا خوه

بو سولتانئ

ئوسمانی

دیارکر دههمان

دهمدا سیاسهتهکا

حهکیمیا نه ب

رئقهبر بهرامبهر شاهئ

سهفهوی، ژبهر ئەقی

چهندی نوکه ب ئیکجاری

یئ سهبرخوئیه و ههتا

ئەقی دهمی ساللا ۱۵۹۷-۱۵۹۶

حوکمرانییا ئهوی ل میرگهها

ئهردهلان یا بهردهوامه.

”شهرفخان کاودانئین ئەقی میرگههئ ب بنهمالهیا میرئین ئهونقه گرئددهت، ئانکو ئهگه کاودانئین سیاسی ههبن د سهردهمی ههر میرکئ ئهوی باس لئیکرینه و ئهگه ئهو کاودانئین سیاسی گرئدای ب میرانقه نهبن باس نهکرینه“

■ ده‌ره‌نجام:

پشتی ئەفا بووری و چاوانییا باسکرن و شرۆقه‌کرنا شه‌ره‌فخانی به‌دلیسی بو کاودان و بنه‌ماله‌یا مپیرین ئەرده‌لان، ئەم گه‌هشتینه کۆمه‌کا ئەنجامان:

۱. میرگه‌ها ئەرده‌لان ل چهرخی شازده‌یی ب ئیک ژ مه‌زنترین میرگه‌هین کوردی ده‌یته هه‌ژمارتن، و ئیکه‌م میرگه‌هه شه‌ره‌فخان د پهرتووکا خوه‌دا «شه‌ره‌فنامه» باس کری، ئەقه ژی مه‌زنییا ئەقی میرگه‌هین دسه‌لمینیت.

۲. شه‌ره‌فخان کاودانین ئەقی میرگه‌هین ب بنه‌ماله‌یا مپیرین ئەویقه‌گریدده‌ت، ئانکو ئەگه‌ر کاودانین سیاسی هه‌بن د سه‌رده‌می هه‌ر میرکی ئەوی باس لپکرینه و ئەگه‌ر ئەو کاودانین سیاسی گریدای ب میرانقه‌نه‌بن باس نه‌کرینه، ئانکو وه‌سا ده‌یته دیارکرن کو شه‌ره‌فخانی به‌دلیسی دیروکا میرگه‌ها ئەرده‌لان ل سه‌ر بنه‌مایین دیروکا بنه‌ماله‌یا مپیرین ئەوی نقیسییه و و ب شیوه‌کی گشتی باسی میرگه‌هین ب خوه نه‌کرییه. ئەقه ژی چیدییت شیوازی نقیسینا دیروکی بیت لسه‌ر ده‌می میر شرفخانی به‌دلیسی.

۳. وه‌سا دیار دییت کو میرگه‌ها ئەرده‌لان ل ئەوی سه‌رده‌می گه‌له‌ک یا مه‌زن بوو و عه‌رده‌کی به‌رفه‌ر ژ وه‌لاتی کوردان «کوردستان» ی ب خوه‌قه‌گرتبوو، و عه‌ردی میرگه‌ها ئەرده‌لان ژ سه‌نه و رۆژه‌لاتا ئەوی ده‌ستپیده‌که‌ت هه‌تا سنووری به‌غدا و ده‌قه‌ریین نوکه‌یین که‌رکووکی و سلیمانینی ب خوه‌قه‌دگرت.

۴. تشتی بالکیش کو شه‌ره‌فخانی د دیروکا میرگه‌ها ئەرده‌لاندا باس کری ئەوه کو ژبه‌ر شه‌ریین نافخویین ئەقی میرگه‌هین و ب تایبه‌تی د ناقبه‌را برا و برا و مام برازایاندا، ئەق میرگه‌هه‌ دبیته دوو پارچه، پارچه‌یه‌ک بو مپیرین ئەرده‌لان داکو حوکمرانییا خوه لپکه‌ن، وپارچه‌یه‌کا دی بو ئیک ژ ویلابه‌تین ده‌وله‌تا ئوسمانی ئەو ژی ده‌قه‌را شه‌ره‌زووری بوو هه‌ر ژ سالا ۱۵۶۱ کو ده‌وله‌تا ئوسمانی راسته‌وخۆ حوکمرانی لی دگر. ئەقه ئەوی چهن‌دی دسه‌لمینیت کو ئەگه‌ر ناکوکیین نافخویین کوردان ب خوه نه‌بان هیزین ده‌ره‌کی نه‌دشیان کوردستانی داگیر بکه‌ن. ئەق کاودانه‌ دینه ئیک ژ وانه‌یین دیروکی بو کوردان و پیدقییه‌مفا ژی به‌یته وه‌رگرن.

۵. ده‌می دیروکا میرگه‌ها ئەرده‌لان د پهرتووکا شه‌ره‌فخانی به‌دلیسیدا ده‌یته‌خواندن، وه‌سا ده‌یته‌زانین کو ئەق میرگه‌هه‌ گه‌له‌ک جاران سه‌ربخۆ و نیمچه‌ده‌وله‌ت بوویه نه‌خاسمه‌ل، سه‌رده‌می هه‌ردوو مپیرین ئەوی (سرخاب به‌گن کورئ مأمون کورئ منذر) و (ته‌یموورخانی کورئ سولتان‌عه‌لی) کو دوو مپیرین گه‌له‌ک به‌یز بوون و میرگه‌ها ئەرده‌لان جهه‌کی به‌یز ل کوردستانی و د چارچووکی هه‌ردوو ده‌وله‌تین زله‌یزین ئەوی سه‌رده‌می، ده‌وله‌تا ئوسمانی و ده‌وله‌تا سه‌فه‌وی، هه‌بوو.

